

LEIDRAAD ONPARTIJDIGHEID VAN DE RECHTER*

Inleiding en kader

In een rechtsstaat heeft een ieder recht op toegang tot een onpartijdige rechter. De onpartijdigheid van de rechter moet in iedere situatie boven elke twijfel verheven zijn. Het optreden van de rechter behoort deze eigenschap altijd te tonen.

Tegelijkertijd geldt dat niemand vrij is van persoonlijke opvattingen over bepaalde maatschappelijke, politieke en ethische kwesties. Dat geldt, nu van een rechter een behoorlijke mate van maatschappelijke betrokkenheid wordt verwacht, ook zeker voor de rechter. Zijn opdracht om onpartijdig te oordelen betekent dat hij zich van zijn persoonlijke opvattingen - met inbegrip van sympathieën en antipathieën - bewust is en tracht daarvan bij zijn professionele oordeel afstand te nemen.

Rechterlijk gedrag wordt op verschillende manieren getoetst. Een juridische toetsing is mogelijk door het aanwenden van rechtsmiddelen tegen rechterlijke uitspraken. Daarnaast bestaan er bij de gerechten interne klachtenregelingen betreffende het optreden van de rechter ter zitting. Ook kan het functioneren van een rechter onderwerp van gesprek zijn in het kader van personeelsbeleid. Voorts is er nog in het kader van een externe klachtenregeling de wettelijke toetsing door de Hoge Raad, die een rechter onder zeer bepaalde omstandigheden kan ontslaan.

In deze leidraad gaat het alleen om toetsing van de (on)partijdigheid van de rechter. Voor het begrip onpartijdigheid is in deze leidraad aangesloten bij hetgeen daaromtrent is overwogen in de uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) van 24 mei 1989, NJ 1990, 627 (Hauschildt) en de Hoge Raad van 18 november 1997, NJ 1998, 244. Verder wordt verwezen naar de hierna gegeven omschrijving van onpartijdigheid

Toetsing van de onpartijdigheid van een bepaalde rechter kan leiden tot het niet behandelen van een zaak door deze rechter. Als deze toetsing door de rechter zelf gebeurt, kan dit leiden tot terugtrekking of een verzoek om zich te mogen verschonen. Bij toetsing door andere rechters op verzoek van een belanghebbende gaat het om wraking. Aangezien terugtrekking veruit het meest voorkomt en verschoning en wraking uitzonderingen zijn, is deze leidraad met name op terugtrekking gericht.

Deze leidraad beoogt - naast relevante bepalingen in de Grondwet, het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM), de Wet op de rechterlijke organisatie, de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren, de jurisprudentie van de Hoge Raad en het EHRM en de literatuur - houvast te verschaffen aan de rechter. De onpartijdigheid en integriteit van de rechtsprekende macht worden echter niet zozeer gewaarborgd door gedetailleerde regelgeving, maar vooral door het bewustzijn binnen de beroepsgroep. Deze leidraad bevat daarom geen sluitende regels voor alle gevallen, maar dient vooral om dit bewustzijn van onpartijdigheid te bevorderen.

Aanleiding voor het opstellen van deze leidraad zijn de discussie die er binnen de rechtsprekende macht omtrent integriteit, nevenfuncties en gedragscodes is ontstaan, het symposium "Voorkoming van schijn van partijdigheid" te Arnhem in 2000 en het op dit

* Deze leidraad is tot stand gekomen in opdracht van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak en de vergadering van presidenten van rechtbanken en appèlcolleges.

symposium gevolgd door onderzoeksrapport van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van 2002 "Schijn van partijdigheid rechters" (WODC 2002, 199).

Overigens wordt hierbij nog opgemerkt dat het onderzoeksrapport van het WODC als een van de meest aangevoerde redenen om te wraken klachten over "bejegening of behandeling van de zaak" noemt. Naast onder meer (vermeende) procedurefouten en de weigering een getuige te horen, gaat het in dat onderzoek ook om het optreden van de rechter ter zitting. Deze leidraad kan hiervoor onvoldoende aanknopingspunten bieden. Wat dat betreft ligt er een taak bij de gerechten zelf. Intervisie kan daarbij een belangrijk hulpmiddel zijn.

Bij het opstellen van de leidraad is gebruik gemaakt van de bij diverse gerechten reeds bestaande verschoningscodes, gedragsregels van het Openbaar Ministerie, advocatuur en notariaat. Daarnaast is kennis genomen van "The Bangalore Principles of Judicial Conduct" (vastgesteld op 25 en 26 november 2002), van de draft opinion "on the principles and rules governing judges" van de Consultative Council of European Judges (CCJE) (niet gepubliceerde versie van 14 november 2002) en de Aanbeveling inzake de afhandeling wrakingsverzoeken (gepubliceerd in Trema 2001, nr. 4, p. 184 e.v).

Doelstelling van de leidraad en de interne en externe werking ervan

Deze leidraad richt zich in eerste instantie tot de individuele rechter. De leidraad bestaat niet zozeer uit een aantal limitatief opgesomde, en overigens niet allesomvattende aanbevelingen, maar geeft met name een kader om te komen tot een gefundeerd oordeel in het individuele geval. De aanbevelingen 9 en 10 richten zich tot de gerechten om verdere discussie over het onderwerp te bevorderen.

De leidraad bevat aanbevelingen die moeten aanzetten tot permanente oplettendheid van rechter en gerecht om de rechterlijke onpartijdigheid te bewaken. Hij beoogt de rechter steeds te noodzaken zich af te vragen of zijn optreden ook daadwerkelijk bij de rechtzoekende en de samenleving het beeld van de onpartijdige rechter oproept. De leidraad streeft ernaar het onderkennen van dilemma's te bevorderen, dient uitgangspunt te zijn van een éducation permanente en moet een stimulans zijn voor bewustzijn van integriteit. Kortom, de leidraad is een onderdeel van het permanente aandachtsgebied betreffende de verbetering van de kwaliteit van de rechtspraak.

Extern beoogt de leidraad de samenleving inzicht geven in het kader waarbinnen de rechter zijn afwegingen maakt en dient hij als externe verantwoording van rechterlijk gedrag. Als de rechter constant alert is op zijn specifieke staatsrechtelijke taak als onpartijdig en onafhankelijk overheidsrechter, kan de samenleving het vertrouwen hebben dat elke burger toegang heeft tot eerlijke procesvoering.

Status en werkingssfeer van de leidraad

De leidraad wordt onderschreven door de besturen van de gerechten in Nederland, de president van en de procureur-generaal bij de Hoge Raad, door de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) en door de Raad voor de Rechtspraak.

Een gerecht kan desgewenst aanvullingen op de leidraad maken die samenhangen met lokale afspraken of omstandigheden.

De leidraad bestaat uit een beperkt aantal aanbevelingen, aangevuld met een bijlage, bestaande uit een literatuurlijst, wetsartikelen, jurisprudentie en codes, die zijn bedoeld om

richting te geven aan de verdere concrete invulling van onpartijdigheid. Zo kunnen de aanbevelingen de individuele rechter een hulpmiddel bieden bij de beoordeling van zijn (on)partijdigheid in een concrete zaak, waaronder de vraag of er aanleiding bestaat zich terug te trekken dan wel te verzoeken zich te mogen verschonen.

De aanbevelingen betreffen algemene uitgangspunten en vormen geen dwingende voorschriften. In de praktijk zullen zich situaties kunnen voordoen waarin de aanbevelingen niet voorzien.

Definities

Partijdigheid: het aanwezig zijn van uitzonderlijke omstandigheden die zwaarwegende aanwijzingen opleveren dat de rechter een vooringenomenheid koestert, althans dat de dienaangaande bestaande vrees objectief gerechtvaardigd is (HR 18 november 1997, NJ 1998, 244).

Ten aanzien van de wijze waarop dient te worden vastgesteld of sprake is van onpartijdigheid wordt verwezen naar een uitspraak van het EHRM van 24 mei 1989, NJ 1990, 627 (Hauschildt), waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen subjectieve en objectieve onpartijdigheid en waarin is vermeld:

“The existence of impartiality [...] must be determined according to a subjective test, that is on the basis of the personal conviction of a particular judge in a given case, and also according to an objective test, that is ascertaining whether the judge offered guarantees sufficient to exclude any legitimate doubt in this respect [...].

As to the subjective test [...] the personal impartiality of a judge must be presumed until there is proof to the contrary [...].

Under the objective test, it must be determined whether, quite apart from the judge's personal conduct, there are ascertainable facts which may raise doubts as to his impartiality. In this respect even appearances may be of a certain importance. What is at stake is the confidence which the courts in a democratic society must inspire in the public and above all, as far as criminal proceedings are concerned, in the accused. Accordingly, any judge in respect of whom there is a legitimate reason to fear a lack of impartiality must withdraw [...].

This implies that in deciding whether in a given case there is a legitimate reason to fear that a particular judge lacks impartiality, the standpoint of the accused is important but not decisive [...].

What is decisive is whether this fear can be held objectively justified.”

Procespartijen: partijen (materiële en formele) bij een gerechtelijke procedure, voor zover zij niet behoren tot de hieronder aangegeven overige procesdeelnemers.

Overige procesdeelnemers: degene die beroepsmatig rechtsbijstand verleent, de officier van justitie, deskundigen, getuigen, deurwaarders, tolken en anderen - niet zijnde procespartijen - die beroepsmatig bij een rechterlijke procedure betrokken zijn.

In deze leidraad worden rechters en procureurs niet als procespartijen of overige procesdeelnemers aangemerkt.

Nevenfunctie: betrekking die een rechter buiten zijn ambt vervult.

Terugtrekken: de informele beslissing van een rechter de zaak niet zelf te behandelen op grond van feiten en omstandigheden waardoor de rechterlijke onpartijdigheid schade zou kunnen lijden.

Verschonen: de wettelijke mogelijkheid van een rechter te verzoeken zich te mogen onttrekken aan een bepaalde zaak, wegens feiten en omstandigheden waardoor de rechterlijke

onpartijdigheid schade zou kunnen lijden (artikelen 40 Rv, 517 Sv en 8:19 Awb).

Wraken: de wettelijke mogelijkheid van een partij te verzoeken dat een rechter de zaak niet (verder) beoordeelt, wegens feiten en omstandigheden waardoor de rechterlijke onpartijdigheid schade zou kunnen lijden (artikelen 36 Rv, 512 Sv en 8:15 Awb).

In deze leidraad wordt, tenzij anders is aangegeven, onder rechter(-plaatsvervanger) tevens verstaan raadsheer(-plaatsvervanger). In dat geval wordt voor arrondissement ressort gelezen.

In deze leidraad wordt, tenzij anders is aangegeven, onder officier van justitie tevens verstaan advocaat-generaal. In dat geval wordt voor parket ressortparket gelezen.

Toelichting

Partijdigheid kan zich onder meer voordoen bij een verstrengeling van belangen, een dreiging hiervan, beïnvloeding van buitenaf of politieke of maatschappelijke vooringenomenheid.

Bij de vraag of sprake is van partijdigheid van een rechter is niet alleen de aard van de relatie van deze rechter met een procesdeelnemer van belang, maar speelt ook de mate waarin deze procesdeelnemer betrokken is bij een bepaalde zaak een rol van betekenis. De mate van betrokkenheid hangt af van de positie die een procesdeelnemer in een rechterlijke procedure inneemt. De (emotionele) betrokkenheid zal in het algemeen groter zijn bij procespartijen dan bij overige procesdeelnemers. De leidraad beoogt met de definiëring van de begrippen procespartijen en overige procesdeelnemers hiermee rekening te houden. Een procespartij kan zowel een materiële als een formele partij zijn. Bij dit laatste is gedacht aan bijvoorbeeld de wettelijke vertegenwoordiger van een minderjarige.

Een officier van justitie is altijd beroepsmatig bij een zaak betrokken. Daardoor zal de desbetreffende officier van justitie voor wat betreft zijn (emotionele) betrokkenheid en daarmee voor wat betreft de vraag naar mogelijke partijdigheid kunnen worden gelijkgesteld met andere procesdeelnemers die beroepsmatig bij een rechterlijke procedure betrokken zijn. Dit is in de gebruikte definiëring tot uitdrukking gebracht. Ook een advocaat die zijn cliënt in de procedure bijstaat, behoort tot de overige procesdeelnemers.

Ten aanzien van de procureur dient bedacht te worden dat hij in een rechterlijke procedure een bijzondere positie inneemt doordat hij geen inhoudelijke inbreng heeft. Daarom is de procureur geen procespartij of overige procesdeelnemer in de zin van deze leidraad.

Vertegenwoordigers van rechtspersonen zijn ook aan te merken als overige procesdeelnemers. Zie ook de toelichting onder aanbeveling 2.

Bedacht dient nog wel te worden dat sommige procesdeelnemers zowel procespartij als overige procesdeelnemer kunnen zijn. Gedacht kan hierbij worden aan de bewindvoerder en de curator die bij het afleggen van verantwoording zijn aan te merken als procespartij, terwijl zij bij hun overige taken veelal zullen worden aangemerkt als overige procesdeelnemer.

Bij de definitie van het begrip nevenfunctie is aangesloten bij artikel 44 van de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren en het daarin opgenomen betrekkingenbegrip.

Uitgangspunten en aanbevelingen

Uitgangspunten

De rechter heeft, net als ieder ander, bepaalde opvattingen over maatschappelijke, politieke en ethische kwesties, die zijn verdere oordelen kunnen beïnvloeden. Deze opvattingen kunnen deels samenhangen met: geslacht, ras, kleur, taal, godsdienst, politieke of andere mening, nationale of maatschappelijke afkomst, het behoren tot een nationale minderheid, vermogen, geboorte of andere status (vergelijk artikel 14 van het EVRM). Het bestaan van deze opvattingen is onvermijdelijk en hangt nauw samen met de vrij aanzienlijke mate van maatschappelijke betrokkenheid en geïnteresseerdheid die noodzakelijk is om als rechter te kunnen functioneren.

Een rechter die zich van zijn persoonlijke opvattingen bewust is, zal in het algemeen in staat moeten zijn zich hiervan zodanig te distantieren dat deze opvattingen zijn onafhankelijkheid en onpartijdigheid, de essentialia voor een eerlijk proces, niet in de weg staan.

Het is de rechter zelf die in elke door hem te behandelen zaak waakt over zijn onpartijdigheid. Daarnaast hebben de gerechten middelen ter bevordering van een onpartijdige rechtspraak, zoals het indelen in kamers en het toedelen van zaken.

De rechter zorgt er voor ter zitting blijkt te geven van een onpartijdige houding.

Aanbeveling 1 **Gezins- en familieverbanden**

De rechter zorgt er voor geen zaak te behandelen waarbij als procespartij en/of overige procesdeelnemer de (vroegere) echtgeno(o)t(e), (ex-)partner en/of nauwe bloed- en aanverwanten van de rechter betrokken is.

De rechter behandelt bij voorkeur geen zaken waarin ook zijn/haar (vroegere) echtgeno(o)t(e), (ex-)partner en/of nauwe bloed- of aanverwant als rechter betrokken is of is geweest.

Toelichting

Niet nader ingevuld is wat nauwe bloed- en aanverwanten zijn. Dat kan immers voor iedereen anders liggen, afhankelijk van de aard en intensiteit van de familierelatie. Bij nauwe bloed- of aanverwanten kan bijvoorbeeld gedacht worden aan (schoon)ouders of (pleeg/stief) kinderen.

De tweede zin ziet niet alleen op situaties waarin de (vroegere) echtgeno(o)t(e), (ex-)partner en/of nauwe bloed- of aanverwant in hetzelfde gerecht als rechter werkzaam is. Het wordt ook niet wenselijk geacht als de rechter zaken behandelt, waarbij de (vroegere) echtgeno(o)t(e), (ex-)partner en/of nauwe bloed- of aanverwant, die als rechter werkzaam is bij een ander gerecht, (inhoudelijk) betrokken is of is geweest. Gedacht kan daarbij bijvoorbeeld worden aan hoger beroepsinstanties.

Aanbeveling 2 **Kennissenkring**

De rechter zorgt er voor geen zaak te behandelen waarbij als procespartij iemand uit zijn persoonlijke en/of zakelijke kennissenkring betrokken is.

Wanneer een overige procesdeelnemer behoort tot de persoonlijke of zakelijke kennissenkring van de rechter kan dit deze rechter noodzaken tot het niet behandelen van die zaak.

Toelichting

In deze aanbeveling is onderscheid gemaakt tussen procespartijen en overige procesdeelnemers.

Wanneer een overige procesdeelnemer behoort tot de persoonlijke of zakelijke kennissenkring van de rechter, kan dit onder omstandigheden de onpartijdigheid van de rechter in gevaar brengen. Dit is in elk geval voor de rechter een reden om zich telkens af te vragen of, gelet op zijn bekendheid met deze overige procesdeelnemer en de overige omstandigheden van de zaak, zijn onpartijdigheid in het geding kan komen. In dat geval zal dat voor de rechter een reden zijn om er zorg voor te dragen dat hij de betrokken zaak niet behandelt.

Aangezien een rechtspersoon geen natuurlijke persoon is zal een rechtspersoon nimmer tot de persoonlijke of zakelijke kennissenkring van de rechter behoren. Een rechtspersoon pleegt te worden vertegenwoordigd door een natuurlijke persoon. Deze is een overige procesdeelnemer, zodat daarvoor de tweede zin kan gelden. Een vertegenwoordiger van een rechtspersoon is soms bijna te vereenzelvigen met de rechtspersoon zelf (bijvoorbeeld de directeur). In die gevallen zal de rechter met gebruikmaking van de in de tweede zin geboden ruimte in het algemeen zelf besluiten de zaak niet te behandelen als de vertegenwoordiger tot zijn persoonlijke of zakelijke kennissenkring behoort. De aanbeveling biedt die ruimte. Opgemerkt wordt nog dat de omstandigheid dat de officier van justitie veelal behoort tot de zakelijke kennissenkring van de rechter in het algemeen niet betekent dat de rechter geen zaken kan behandelen waarbij die officier van justitie betrokken is. Bijkomende omstandigheden kunnen dat echter anders maken. Gelet op de wettelijke regelingen staat deze aanbeveling een beoordeling van een wrakingverzoek door een meervoudige kamer van het eigen gerecht niet in de weg.

Aanbeveling 3

De nevenfuncties van de rechter zelf

Een rechter zorgt er voor geen zaken te behandelen waarbij hij, uit hoofde van een nevenfunctie, zodanig betrokken is dat zijn rechterlijke onpartijdigheid ter discussie zou kunnen komen te staan. Onder nevenfuncties worden in ieder geval ook verstaan vroegere nevenfuncties die in de afgelopen drie jaar zijn vervuld.

De rechter zorgt er voor dat zijn nevenfuncties er niet toe leiden dat hij in verschillende instanties over dezelfde zaak oordeelt.

De rechter die een politieke nevenfunctie vervult, dient zich er immer van bewust te zijn dat dit zijn onpartijdigheid kan beïnvloeden.

Toelichting:

Het bekleden van een nevenfunctie behoeft de onpartijdigheid van de rechter niet in de weg te staan. Het is de rechter zelf die dient te beoordelen of zijn onpartijdigheid in een concrete zaak door zijn nevenfunctie ter discussie kan komen te staan.

De tweede alinea van deze aanbeveling ziet onder meer op het lidmaatschap van een bezwaarschrift- of klachtencommissies in het arrondissement van het gerecht waar de rechter werkzaam is.

De in deze aanbeveling genoemde politieke nevenfuncties betreffen met name het lidmaatschap van Tweede of Eerste Kamer, van het bestuur van een politieke partij, de Provinciale Staten of gemeenteraad in het arrondissement waar recht wordt gesproken. Het kan in die gevallen noodzakelijk zijn dat die rechter een zaak niet behandelt.

Aanbeveling 4

De (neven)functies van de (vroegere) echtgeno(o)t(e), (ex)partner of nauwe bloed- en aanverwanten

Een (neven)functie van de (vroegere)echtgeno(o)t(e), (ex)partner of nauwe bloed- en aanverwanten van de rechter kan de onpartijdigheid van de rechter beïnvloeden en kan deze rechter noodzaken tot het niet behandelen van een zaak.

De rechter die een partner of echtgeno(o)t(e) heeft die advocaat, deurwaarder of notaris is, of anderszins beroepsmatig rechtsbijstand verleent, zorgt er voor geen zaken te behandelen waarbij die partner of echtgeno(o)t(e) uit hoofde van zijn of haar functie betrokken is (geweest).

De rechter die een partner of echtgeno(o)t(e) heeft die officier van justitie is zorgt er voor geen zaken te behandelen van het parket waar die partner of echtgeno(o)t(e) werkt.

Bij zaken waarin een der procespartijen de werkgever of de werknemer is van de partner of echtgeno(o)t(e) van de rechter zal de rechter beoordelen of dit zijn rechterlijke onpartijdigheid zal kunnen schaden.

Toelichting

In de eerste zin is in zeer algemene bewoordingen tot uitdrukking gebracht dat de rechter ook bedacht moet zijn op mogelijke partijdigheid indien het (neven)functies van zijn vroegere echtgeno(o)t(e), ex-partner, of nauwe bloed- en aanverwanten betreft. Gelet op de algemene bewoordingen van de eerste zin is het niet noodzakelijk deze personen elders in deze aanbeveling opnieuw te noemen.

Met de tweede zin is niet alleen gedacht aan zaken die de echtgeno(o)t(e) of partner zelf onder zich heeft, maar ook aan zaken waarbij die echtgeno(o)t(e) of partner anderszins (inhoudelijk) betrokken is (geweest). Gedacht kan daarbij worden aan zaken waarover in een (werk)overleg inhoudelijk discussie is gevoerd. De rechter weet natuurlijk niet altijd - denk aan het beroepsgeheim - bij welke zaken zijn echtgeno(o)t(e) of partner betrokken is geweest. Duidelijk zal zijn dat de aanbeveling alleen betrekking kan hebben op de situatie waarin de rechter feitelijk op de hoogte is van de hiervoor genoemde betrokkenheid van zijn

echtgeno(o)t(e) of partner.

De derde zin ziet uitdrukkelijk niet alleen op een rechter die werkzaam is in de strafsector. Ook in andere sectoren kan een strafdossier (zijdelings) aan de orde komen en ook in dat geval dient geen behandeling plaats te vinden door de rechter wiens echtgeno(o)t(e) of partner bij het desbetreffende parket werkt. In de derde zin wordt met parket bedoeld op het parket dat de zaak op dat moment feitelijk in behandeling heeft (een arrondissementsparket dan wel een ressortsparket). Heeft een raadsheer een echtgeno(o)t(e) of partner werken op een arrondissementsparket dan hoeft dat de raadsheer niet te weerhouden van het behandelen van appelzaken van dat arrondissementsparket, tenzij de eerste zin van de aanbeveling van toepassing is, dan wel één van den andere aanbevelingen, zoals bijvoorbeeld aanbeveling 1.

De vierde zin brengt mee dat de rechter zijn onpartijdigheid zelf moet beoordelen. Daarbij speelt de positie die de partner in het bedrijf inneemt en de aard en omvang van dat bedrijf een belangrijke rol.

Aanbeveling 5

De rechter-plaatsvervanger

Voor de rechter-plaatsvervanger zijn de aanbevelingen 1, 2, 3, 4, 7 en 8 eveneens van toepassing.

De rechter-plaatsvervanger draagt er zorg voor geen zaken te behandelen waarbij hij uit hoofde van zijn hoofdfunctie betrokken is (geweest).

De rechter-plaatsvervanger die tevens advocaat is zorgt er voor geen zaken te behandelen waarin één van zijn kantoorgenoten als zodanig optreedt dan wel heeft opgetreden.

De rechter-plaatsvervanger die tevens officier van justitie is, is niet werkzaam in de strafsector van de rechtbank waar zijn parket is gevestigd. Hij draagt er bovendien zorg voor geen zaken van het eigen parket te behandelen die in een andere sector van de rechtbank dienen.

Toelichting

Met deze aanbeveling wordt beoogd partijdigheid van een rechter-plaatsvervanger door eerdere of gelijktijdige bemoeienis met een bepaalde zaak vanuit de hoofdfunctie te voorkomen.

De indeling van rechters in de sectoren, en daarmee ook de indeling in een sector van de rechter-plaatsvervanger tevens officier van justitie, is uiteraard een zaak van het gerechtshof. Uit een oogpunt van overzichtelijkheid is echter besloten dit punt in deze aanbeveling te regelen en niet in de aanbevelingen 9 en 10 die betrekking hebben op de verantwoordelijkheid van de rechters.

Het begrip kantoorgenoten in de derde zin dient ruim te worden opgevat en omvat ook collega's van andere vestigingen. Niet ontkend kan immers worden dat de rechter-plaatsvervanger die advocaat is, belang heeft bij het handelen door of namens het advocatenkantoor waar hij zijn hoofdfunctie heeft. De derde zin heeft alleen betrekking op de rechter-plaatsvervanger die tevens advocaat is. Voor rechter-plaatsvervangers werkzaam bij de rijksoverheid of een groot bedrijf geldt deze zin niet. Voor hen geldt uiteraard wel de hoofdregel bij de uitgangspunten, inhoudende dat het de rechter zelf is die in elke door hem te behandelen zaak waakt over zijn onpartijdigheid. Daarnaast geldt vanzelfsprekend aanbeveling 2.

Verwezen wordt nog naar HR 30 juni 2000, NJ 2001, 316 en HR van 16 november 1999, NJ 2000, 335, die betrekking hebben op respectievelijk de rechter-plaatsvervanger tevens advocaat en de rechter-plaatsvervanger tevens officier van justitie.

Deze aanbeveling geldt ook voor de rechter-plaatsvervanger in opleiding.

Aanbeveling 6

De rechterlijk ambtenaar in opleiding (raio) die rechter-plaatsvervanger is

Voor de raio die rechter-plaatsvervanger is zijn de aanbevelingen 1, 2, 3, 4, 7 en 8 eveneens van toepassing.

De raio die rechter-plaatsvervanger is draagt er zorg voor tijdens zijn verdiepingsstage geen zaken te behandelen waarbij hij reeds op enigerlei wijze betrokken is geweest in het kader van zijn stage bij het parket.

Toelichting

Raio's dienen, gezien hun bijzondere rechtspositie en de inrichting van hun opleiding, apart te worden vermeld. Aangezien deze leidraad alleen betrekking heeft op rechters, rechter-plaatsvervangers daaronder begrepen, ziet deze aanbeveling uitsluitend op raio's die rechter-plaatsvervanger zijn.

De tweede zin zal met name van belang zijn bij een verdiepingsstage in de strafsector maar is hertoe niet per definitie beperkt. Gedacht kan bijvoorbeeld ook worden aan het disciplinaire ambtenarenrecht (denk aan een zaak waarbij een leraar disciplinair wordt ontslagen wegens ontucht, terwijl diezelfde leraar vanwege deze ontucht ook strafrechtelijk is veroordeeld).

Voor raio's in de verdiepingsstage kan de buitenstage bij bijvoorbeeld een advocatenkantoor worden aangemerkt als de voormalige werkkring. Aanbeveling 7 is onder meer om die reden van overeenkomstige toepassing verklaard. Aanbeveling 7, tweede zin, belemmert de raio als zodanig niet nu deze aanbeveling slechts op de zaak zelf is toegespitst.

Aanbeveling 7

De voormalige werkkring

De rechter zorgt er voor geen zaken te behandelen waarbij hij uit hoofde van zijn vorige werkkring betrokken is geweest.

Wanneer als procespartij iemand optreedt die in een vorige werkkring van de rechter een cliënt van hem was, kan dit de rechter noodzaken tot het niet behandelen van die zaak.

Toelichting

Ongeacht de inhoud van de voormalige functie en ongeacht het tijdsverloop dient een rechter geen zaken te behandelen waarbij hij uit andere hoofde reeds (inhoudelijk) betrokken is geweest. Het kan hierbij gaan om voormalige eigen zaken, maar ook om bijvoorbeeld zaken van een voormalige collega die de desbetreffende zaak in een werkoverleg heeft besproken of om zaken waarin de rechter in het verleden beroepshalve anderszins een rol heeft gespeeld (bijv. als onafhankelijk deskundige).

De tweede zin bevat een meer open norm. Voormalige cliënten kunnen, maar hoeven niet noodzakelijkerwijs de onpartijdigheid van de rechter in de weg te staan. Veel zal afhangen van de aard van de desbetreffende relatie en de inmiddels verstreken tijdsduur.

Bedacht dient nog te worden dat ook cliënten van voormalige kantoorgenoten hun uitstraling kunnen hebben op de onpartijdigheid van de rechter. Van geval tot geval zal daarbij een afweging gemaakt dienen te worden.

Aanbeveling 8

Eerdere bemoeienis met een zaak of met partijen

De rechter dient zich er van bewust te zijn dat zijn onpartijdigheid ter discussie kan komen te staan vanwege zijn eerdere bemoeienis als rechter met een bepaalde zaak. Voorts kan de onpartijdigheid van de rechter worden beïnvloed indien hij herhaaldelijk zaken van dezelfde procespartij(en) behandelt.

Toelichting

Als uitgangspunt geldt dat de enkele omstandigheid dat een rechter al eerder bemoeienis heeft gehad met een zaak, onvoldoende is om partijdigheid aan te nemen, maar bijkomende omstandigheden kunnen dit anders maken (HR 15 februari 2002, LJN AD4004 en EHRM 24 mei 1989, NJ 1990, 627 (Hauschildt)).

Gelet op ABRS 17 februari 1998, JB 1998, 129 dient onder meer gekeken te worden naar het karakter en toepassingsbereik van de verschillende procedures. De ABRS acht het in dat verband niet bezwaarlijk dat een rechter meebeslist op een herzieningsverzoek gericht tegen de eerder mede door hemzelf gewezen uitspraak. Voorts acht de ABRS (16 maart 1999, JB 1999, 149) de rechterlijke onpartijdigheid niet geschaad indien eenzelfde rechter zowel in de bezwaarfase als in de beroepsfase een verzoek om voorlopige voorziening behandelt. Dat een rechter die eerder uitspraak heeft gedaan op een verzoek om voorlopige voorziening vervolgens uitspraak doet in de bodemprocedure wordt door de ABRS in de uitspraak van 22 oktober 1997, JB 1998, 260 echter ongewenst geacht.

De absolute competentieverdeling brengt mee dat sommige gerechten vaak te maken hebben met dezelfde procespartijen. De tweede zin van deze aanbeveling brengt uiteraard niet mee dat deze zaken niet (meer)

behandeld kunnen worden.

Aanbeveling 9

Aanbeveling aan de gerechten omtrent nadere afspraken

Per gerecht kan er een aanvulling op deze leidraad bestaan met betrekking tot lokale afspraken of feitelijke omstandigheden.

Toelichting

Dat naast de individuele rechter ook de gerechten zelf verantwoordelijk zijn voor onpartijdige rechtspraak wordt in de aanbevelingen 9 en 10 tot uitdrukking gebracht.

Met aanbeveling 9 wordt onder meer benadrukt dat het de gerechten vrij staat een regeling te treffen omtrent het indelen in kamers en het toedelen van zaken aan rechters.

Aanbeveling 10

Aanbeveling aan de gerechten betreffende verdere bevordering van de onpartijdigheid.

De gerechten zorgen er voor dat met regelmaat aandacht wordt geschonken aan de rechterlijke onpartijdigheid in relatie tot deze leidraad en de eventueel daarop door de gerechten gemaakte aanvullingen.

De gerechten zorgen er voor dat de individuele rechters zich kunnen gedragen overeenkomstig de inhoud en strekking van deze leidraad.

Nieuw benoemde rechters worden geïnformeerd over deze leidraad.

Toelichting

Aanbeveling 10 wijst, evenals aanbeveling 9, de gerechten op hun verantwoordelijkheid voor onpartijdige rechtspraak. Getracht is daarbij een evenwicht te vinden tussen de noodzaak om het punt van rechterlijke onpartijdigheid op de agenda te houden, de werkbelasting en ongewenste bureaucratie die dat met zich mee zou kunnen brengen.

In het gerechtsstatuut zou kunnen worden opgenomen dat aan de rechterlijke onpartijdigheid jaarlijks aandacht wordt geschonken.

Uiteraard worden met nieuw benoemde rechters ook nieuw benoemde rechters-plaatsvervangers bedoeld.

Aldus vastgesteld in maart 2004 door de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak en de presidentenvergadering.

De leidraad zal worden gepubliceerd in het Tijdschrift voor de rechterlijke macht (Trema), alsmede op www.rechtspraak.nl en www.verenigingvoorrechtspraak.nl.

De leidraad wordt twee jaar na de ingangsdatum daarvan geëvalueerd.